

ТЕТЯНА КОЦЬ

САКРАЛЬНІ МЕТАФОРИ В УКРАЇНСЬКИХ МОЛИТВАХ

Усі тексти конфесійного стилю, який називають ще й сакральним, від Біблії і до молитов, псалмів, пісень — пронизані художньою образністю, що покликана відтворити духовний світ людини. Найвиразніше це постає у молитвах — звертаннях людини до Бога. У них живе віра, надія на Боже милосердя, яке ніколи не матиме форми словесної відповіді. І тому молитви є ніби подвійним виразником художньої глибини слова. Основним завданням метафори в конфесійному стилі є те, що існує, як зазначав ще М. Довгалевський, «чимало речей, які не мають власних слів-визначень, тому їх називають переносними словами». Автор «Саду поетичного» розподіляє метафори на 1) ті, що збагачують і прикрашають мову, 2) що вживаються як слова-назви на означення понять. Мова молитви є виразником насамперед світогляду людини, що передає не так образи об'єктивного світу, як специфічний досвід індивідуального, інтуїтивного осягнення реалій життя. Ці поняття реалізуються в розгорнутих образних словосполученнях і реченнях, що є переплетенням народнорозмовної традиції і біблійної образності.

У центрі метафоричних конструкцій — слово *серце*, адже саме воно вважається основним органом, що підтримує життя людського тіла. Звідки й уявлення про те, що в ньому сконцентровані усі духовні якості людини, її переживання: *цирість, доброта, прихильність, відвертість, відчай* і т. ін. У християн *серце Ісуса* [Христа] символізує джерело його благодаті і милосердя, є тим центром, від якого відходить любов до кожної земної істоти. Серце Ісуса часто стає місцем відпочинку душі людини:

*Найдорожчий Ісусе! Відкрий
мені своє Серце, бо воно є місцем
відпочинку моєї душі.
Бажая перебувати в Ньому
крізь усе життя, бути при
Ньому в годині смерті й віддати
в Ньому свій останній віддих.*

Метафоричні епітети поглиблюють емоційність та асоціативність образу «*серце*», увиразнюють його роль у підтриманні життя людського тіла. Означення *серця* Ісуса Христа часто є антонімічними до означень *серця* людини. Наприклад: *пресолодке Ісусове Серце, пресвяте серце Ісуса, найдобріше Серце Господа, любляче серце Ісуса і сокрушенне серце, дитинне серце, розбурхане серце, засохле серце*. Наведені вислови — це метонімії, що виступають виразником суті Бога і суті людини. *Боже серце* — це одночасно і місце, і об'єкт, і суб'єкт дії, адже воно може *стати притулком збентеженої душі, допомогти обрати правильний шлях, простити гріхи і щедро обдарувати людину всіма небесними ласками: Пресолодке Ісусове Серце, будь моєю любов'ю; Пресвяте Серце Ісуса! Складаю Тобі поклін, честь і подяку від себе й від усіх створінь за всі Твої добродійства, виказані мені сьогоднішнього дня*.

Кожна молитва розкриває і вдячність людини Богові за все, чим вона живе, і прохання про щось необхідне і потрібне завжди, у кожному хвилину:

*Дай мені дитинне серце
в вірі, материнське серце
в любові, мужеське серце в
рішеннях і поведінці...*

Кожну молитву пронизує прохання, крик душі з благанням, щоб Бог *прийшов, завітав, відвідав, просвітив, розпалив, заспокоїв, стišив, зігрів, уздоровив, обдарував своїми ласками, збагатив серце, зачинив двері серця перед жаждою земної слави і спокус*.

Для вияву покори, терпіння, щоб підкреслити Божу справедливість у всьому, вживаються словосполучення оксиморонного змісту: *Завдаси моєму серцю болючу рану, то нехай ця рана прославляє твоє святе ім'я*. До таких фігур часто входять різні назви частин людського тіла:

очі, руки, голова, пор.: *Витиснеш з мого ока гірку сльозу, то нехай ця сльоза голосить Твоє безконечне милосердя.*

Частовживаними в мові молитви є абстрактні іменники з позитивним значенням: *добро, ласка, щедрість, любов, щирість, благодать, побожність, мир, спокій, радість, милість, покірність, милосердя, терпіння, доброта, спасіння, благовоління.* Усі вони, як правило, називають Божі винагороди і підкреслюють відому істину — все прекрасне від Бога. Проте християни за все добре і недобре, з людського погляду, однаково мають дякувати Богові, адже він і *посилає, і дарує, і дає, і пробуджує, і виказує, і розпалює, і творить.* Божа всемогутність, всесильність розкривається у метонімічних висловлюваннях, де назви певної частини людського тіла часто виступають уособленням суті, можливостей і прагнень усього організму: *Господи, заступник мій єси, слава моя, і той, хто підносить голову мою; ...ти погромив усіх, що ворогують на мене безвинно і зуби грішників сокрушив; ... відверни лице Твоє від гріхів моїх, і всі беззаконня мої очисти; Господи, отвори губи мої й уста мої сповістять хвалу Твою; Очі всіх на Тебе, Господи, дивляться з надією, і Ти даєш їм поживу своєчасно, відкриваєш щедру руку свою, і все живе задовольняєш благоволінням своїм.*

Метонімічні вислови вживаються з метою підкреслити відданість і тверду віру на Боже милосердя. Тут кожна частина людського тіла стає його основою, насамперед — це *очі, вуха, уста: О Мати моя! Тобі я жертвуюся на сьогодні й на все своє життя. В доказ цього я жертвую Тобі свої очі, уши, уста й усього себе.*

Метафори мови молитви можна умовно розділити на ті, в яких прославляється діяльність Бога, і ті, що визначають міру правдивості життя людини. Останні теж є здебільшого дієслівними словосполученнями. *Серце, того, хто молиться, просить, благає, плаче, кричить, запрошує* і разом з тим *радіє, сміється, живе, випромінює подяку, летить, співає: Складаю Тобі поклін, честь і подяку від себе й від усіх створінь за всі Твої добродійства, виказані мені сьогоднішнього дня.*

Метафори з абстрактними іменниками, що називають негативні значення, ознаки, явища, передають оцінку важкого, часто безвихідного становища, певних моментів у житті людини, де правильний шлях, може вказати тільки Бог: *Віджени ненависть, жадобу до земної слави, звільни від сумніву, печалі, журби душу; Неспокій, малодушність, брак довір'я, навіть розпука тиснуться до серця.*

Показові для стилю молитви і генітивні метафори: *життя сліз і зітхань, біль і крик душі, темрява серця, долина сліз, життя хрестів, море терпінь, свідок сліз і зітхань; бездоріжжя марних і грішних мрій: Маріє, Мати милосердна! Веди нас материнською рукою на цій долині сліз і поручай нас Синові твому; Дороги життя мого вкриті тернем і кожна хвилина його свідок сліз і зітхань.* Розрадою і допомогою у таких випадках є плід *спасительного засіву, достаток із небесної роси, плоди побожності.*

Людина як слабка істота постійно вимагає уваги до себе, допомоги, поради, настанов, чекає їх від когось і найперше від Бога, тому що він в її уяві всемогутній і всесильний. Це виражається розгорнутими дієслівними метафорами: *Віддаю Тобі свій розум, щоб мене не завів у пропасть блуду й ложі. Віддаю Тобі свою волю, щоб ніколи не могла противитися Твоїй пресвятій волі. Віддаю Тобі свою пам'ять, щоб не зблудила на бездоріжжях марних і грішних мрій...*

Молитви насичені дієсловами у формі наказового способу: *вияви на мені свою доброту, виявляй на мені багату милість твою, всі беззаконня мої очисти, ущасливи ласкою Твоєю Сіон.* Часто вони підсилюються спонукальними частками: *Нехай Божя Мудрість поведе нас дорогами правди, нехай стереже кожен наш крок.*

Символічне значення в молитвах має слово *роса*, що передає значення чистоти, оживлення, зцілення: *Зілляй свою ласку з небесних висот, зішли небесну росу та скропи моє серце, нехай вона відсвіжить засохле моє серце...*

Символічними є метафори із словами *хрест, виноградник.* Хрест часто має традиційне переносне значення: *страждання, тягар*, напр.: *Вложиш не мене хрест, приймаю його в покорі й піду вслід за Тобою. Виноградник* передає біблійне значення 'послідовники Ісуса

Христа на землі, проповідники Божого слова, священнослужителі'. В уяві кожної людини всі вони несуть Божу місію, і наставити їх правдиво служити може лише сам Всевишній: *Господи, Господи! Поглянь з неба, подивись і **посіти виноградник**, який насадила твоя правиця.*

В окремих молитвах об'єктом Божої ласки є *рідна земля, Батьківщина, Україна, яка терпить, плаче, тужить за Божим словом*. Її заступниками часто виступають мученики за віру: *Заступником будьте, святий священномученику Йосафате та всі мученики перед Богом за нашу Батьківщину, яку ви прославили мученицьким вінцем.*

Конфесійний стиль у жанрі «молитви» виявляє нові виражально-зображальні можливості слова, його нове, багате і сакральне життя.